TEORIJA IN PRAKSA

REVIJA ZA DRUŽBENA VPRAŠANJA
1974, LETNIK XI, UDK 3

5-6

IZ VSEBINE

Uredniška zasnova
Boris Ziherl: Lenin in njegovi kritiki danes in pri nas
Vuko Pavićević: Temeljna načela socialistične morale (II)
Tone Kiemen: Problemi republiške uprave v luči nove ustave
Lojze Vezočnik: Gospodarski Bandung
Zvone Dragan: O enotnosti jugoslovanskega trga
Boštjan Markič: K delegatskim skupščinam
Vlado Vodopivec: Nepričakovani odhod Willyja Brandta
Vlado Benko: Problemi znanosti o mednarodnih odnosih
Majda Strobl: Gibljivi mandat delegatov v Sloveniji
Ernest Petrič: Mednarodni odnosi v novi ustavi (II)
Mojca D. Murko: Bitka za oceanski prostor

TEORIJA IN PRAKSA

1974

5-6

revija za družbena vprašanja, let. 11, št. 5—6, str. 505—680, Ljubljana, maj—junij 1974

IZDAJA:

Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze v Ljubljani; revija izhaja ob finančni podpori Kulturne skupnosti Slovenije

UREDNIŠKI SVET:

Vlado Benko, Vladimir Bračič, Zvone Dragan, Nace Golob, Silva Jereb, Polde Kejžar, Andrej Kirn, Peter Klinar, Martin Košir, Stane Kranjc, Marjan Lah, Albin Mahkovec, Zdravko Mlinar, Breda Pavlič, Emil Rojc, Janko Rupnik, Nada Sfiligoj, Majda Strobl, Vanek Šiftar, Ivo Tavčar, Niko Toš, Peter Toš, Lojze Vezočnik, France Vreg, Boris Ziherl

PREDSEDNIK UREDNIŠKEGA SVETA:

Stane Kranjc

UREDNIŠKI ODBOR:

Adolf Bibič, Savin Jogan, Stane Južnič, Bogdan Kavčič, Marko Kerševan, Boris Majer, Boštjan Markič, Tomo Martelanc, Mojca Murko-Drčar, Oto Norčič, Ciril Ribičič, Vlado Vodopivec

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK:

Adolf Bibič

OBLIKOVALEC:

Drago Hrvacki

LEKTORJA:

Mojca Močnik, Rastko Močnik

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:

Ljubljana, Titova cesta 102, tel. 341-589 in 341-461 int. 232

NAROČNINA:

Za posameznike: letna 50 din, polletna 25 din; *za organizacije:* letna 80 din; *za študente:* letna 40 din; *za tujino:* letna 120 din, posamezen izvod 12 din; *v prosti prodaji* je cena enojne številke 6 din, dvojne 10 din

TEKOČI RAČUN:

50102-603-48090 Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo Ljubljana — za revijo Teorija in praksa; devizni račun FSPN: 50100-620-00133-32040-10-646 — za revijo Teorija in praksa

ROKOPISI:

Rokopise sprejema uredništvo do 20. v mesecu. Maksimalni obseg uvodniških člankov je do 10 novinarskih strani, za članke in razprave do 20 strani, za poglede, glose, komentarje do 10 strani, za prikaze, recenzije do 5 strani. Nenaročenih rokopisov ne vračamo.

TISK:

ČGP »Delo«, Ljubljana, Titova c. 35

vsebina

UVODNIK:

Uredniška zasnova 507

ČLANKI, RAZPRAVE:

BORIS ZIHERL: Lenin in njegovi kritiki danes in pri nas 513

TONE KLEMEN: Problemi republiške uprave v luči nove ustave 524

VUKO PAVIČEVIĆ: Temeljna načela socialistične morale (II) 535

LOJZE VEZOČNIK: Gospodarski Bandung 555

POGLEDI, GLOSE, KOMENTARJI:

ZVONE DRAGAN: O enotnosti jugoslovanskega trga 569

BOŠTJAN MARKIČ: K delegatskim skupščinam 576

GOJKO STANIČ: ZKJ kot predmet znanstvenih raziskav 585

VLADO VODOPIVEC: Nepričakovani odhod Willyja Brandta 594

ZNANOST IN DRUŽBA:

VLADO BENKO: Problemi znanosti o mednarodnih odnosih 605

VPRAŠANJA POLITIČNEGA SISTEMA:

MAJDA STROBL: Gibljivi mandat delegatov v Sloveniji 622

ERNEST PETRIČ: Mednarodni odnosi v novi ustavi (II) 628

MEDNARODNI ODNOSI:

MOJCA D. MURKO: Bitka za oceanski prostor 639

SOCIALISTIČNE DEŽELE:

GIZELLA KOVÁCS in dr.: Študij družboslovnih predmetov na budimpeštanski tehniški univerzi 650

PRIKAZI, RECENZIJE:

MARKO KERŠEVAN: Ob knjigi »Uvod v pastoralno sociologijo« 659

IZ DOMAČIH REVIJ 665

LISTAMO PO TUJIH REVIJAH 669

MED NOVIMI KNJIGAMI 675

BIBLIOGRAFIJA KNJIG IN ČLANKOV 676

Avtorski sinopsisi 679

TEORIJA IN PRAKSA
revija za družbena vprašanja, let. 11, št. 5—6, str. 505—680, Ljubljana, maj-junij 1974

CONTENTS

INTRODUCTION:

The Statement of Editorial Policy 507

ARTICLES, STUDIES:

BORIS ZIHERL: Lenin and His Critics Today and in Our Country 513

TONE KLEMEN: Problems of Republic Administration in the Light of the New Constitution 524

VUKO PAVIČEVIĆ: Basic Principles of Socialist Moral 535

LOJZE VEZOČNIK: The Economic Bandung 555

VIEWS, COMMENTS:

ZVONE DRAGAN: The Uniformity of Yugoslav Market 569

BOŠTJAN MARKIČ: On Delegate Assemblies 576

GOJKO STANIĆ: LCY as Subject of Scientific Research 585

VLADO VODOPIVEC: The Unexpected Exit of Willy Brandt 594

SCIENCE AND SOCIETY:

VLADO BENKO: Problems in the Science of International Relations 605

QUESTIONS OF POLITICAL SYSTEM:

MAJDA STROBL: The Flexible Mandate of Delegates in Slovenia 622

ERNEST PETRIČ: International Relations in the New Constitution (II) 628

INTERNATIONAL RELATIONS:

MOJCA D. MURKO: Struggle for the Ocean-Space 639

SOCIALIST COUNTRIES:

GIZELA KOVÁCS & Others: The Study of Social Science at Budapest Technical University 650

REVIEWS, NOTES:

MARKO KERŠEVAN: About the book »Introduction to Pastoral Sociology« 659

FROM DOMESTIC REVIEWS 665

FROM FOREIGN REVIEWS 669

A SURVEY OF NEW BOOKS 675

BIBLIOGRAPHY OF BOOKS AND ARTICLES 676

Authors' Synopses 679

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕРЕДОВАЯ СТАТЬЯ:

Основы редакционной политики 507

СТАТЬИ, ОБСУЖДЕНИЯ:

БОРИС ЗИХЕРЛ: Ленин и его критики сегодня и у нас 513

ТОНЕ КЛЕМЕН: Проблемы республиканской администрации в свете новой конституции 524

ВУКО ПАВИЧЕВИЧ: Основные принципы социалистической морали 535

ЛОЙЗЕ ВЭЗОЧНИК: Экономический Бандунг 555

ВЗГЛЯДЫ, ГЛОССЫ, КОММЕНТАРИИ:

ЗВОНЕ ДРАГАН: Об единстве югославского рынка 569

БОШТЯН МАРКИЧ: По поводу делегатских скупштин 576

ГОЙКО СТАНИЧ: СКЮ — объект научных исследований 585

ВЛАДО ВОДОПИВЕЦ: Неожиданная отставка Вилли Бранда 594

НАУКА И ОБЩЕСТВО:

ВЛАДО БЕНКО: Проблемы науки о международных отношениях 605

ВОПРОСЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ:

МАЙДА СТРОБЛ: Передвижной мандат делегатов в Словении 622

ЭРНЕСТ ПЕТРИЧ: Международные отношения в новой конституции 628

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ:

МОЙЦА Д. МУРКО: Бой за пространства океана 639

ПО СТРАНАМ СОЦИАЛИЗМА:

ГИЗЕЛЛА КОВАЧ и др.: Изучение предметов обществоведения на техническом университете в Будапеште 650

ОБОЗРЕНИЯ, РЕЦЕНЗИИ:

МАРКО КЕРШЕВАН: »О книге »Введение в пасторальную социологию« 659

ПО СТРАНИЦАМ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ЖУРНАЛОВ 665

ПЕРЕЛИСТЫВАЕМ ИНОСТРАННЫЕ ЖУРНАЛЫ 669

НОВЫЕ КНИГИ 675

БИБЛИОГРАФИЯ КНИГ И СТАТЕЙ 676

Авторские синопсисы 679

BORIS ZIHERL

Lenin in njegovi kritiki danes in pri nas

Lenin je bil vsekakor za Marxom in Engelsom najpomembnejši predstavnik ustvarjalnega marksizma.* Oprt na dialektično materialistične temelje njune teorije in metode se je lotil velikih in v marsičem novih problemov svojega časa, konkretnih problemov mednarodnega delavskega gibanja, ki jih je odpiralo razdobje imperializma in prve zmagovite socialistične revolucije v Rusiji. Zato Lenin dandanes, petdeset let po njegovi smrti, še zmerom in po pravici velja za največjega nadaljevalca prizadevanj, ki so zvezana z imeni Marxa in Engelsa, tisto, kar imenujemo leninizem, pa je postalo neločljiva sestavina sodobne marksistične misli. Brez te enotnosti je dandanes bržčas težko govoriti o zares avtentičnem in zares ustvarjalnem marksizmu. Mimo Leninovega deleža v razvijanju marksizma ne more nihče, ki se hoče učinkovito spoprijeti z velikimi sodobnimi in v marsičem novimi problemi, kakršne je navrglo družbeno dogajanje zadnjih desetletij, zlasti v letih po drugi svetovni vojni. Tu gre zlasti za probleme, ki jih v svetu nenehno postavlja boj za socializem, se pravi za nove produkcijske in nasploh medčloveške odnose. Danes in pri nas to pomeni predvsem boj za konkretno, progresivno uresničevanje Leninovih zamisli o samoupravljanju delovnih ljudi.

Kakor smo že dejali, je Lenin svoje delo utemeljeval v velikih Marxovih in Engelsovih teoretičnih ter metodoloških dosežkih. Življenjsko silo Marxovega in Engelsovega dialektičnega materializma je preverjal s praktično politično akcijo in z lastno znanstveno-publicistično dejavnostjo. Do kraja svojega življenja je utrjeval temelje marksistične filozofske misli v zavesti proletarskih revolucionarev. Temu namenu je posvečeno tudi njegovo glavno filozofsko delo »Materializem in empiriokriticizem«, ki ga je napisal v letih 1908—1909. To svoje delo je Lenin imel — kakor je leta 1920 poudaril v predgovoru k njegovi drugi izdaji — za pripomoček, ki ne bo brez koristi pri študiju filozofije marksizma,

* Razprava predstavlja dokaj razširjeno in predelano redakcijo članka, ki je ob petdesetletnici Leninove smrti pod istim naslovom izšel v teoretični prilogi »Komunista«, posebna izdaja, januar-februar 1974.

dialektičnega materializma, ki pa bo bralca seznanjal tudi s filozofskimi zaključki v zvezi z najnovejšimi odkritji v prirodoslovju.[1] S temi problemi se je Lenin ukvarjal še med prvo svetovno vojno, ko je v zvezi s temeljitim preučevanjem Heglove dialektike zapisal mnoge sila pomembne misli o marksistični filozofiji, zbrane v znanih »Filozofskih zvezkih«.

Skratka, od svojih prvih pomembnih del dalje, od polemičnih spisov proti narodnikom in »legalnim marksistom«, ki jih je bil napisal konec preteklega stoletja, pa do dvajsetih let tega stoletja, do razprave o sindikatih in o novi ekonomski politiki, ves čas je Lenin poudarjal pomen, ki ga *materialistično* pojmovanje zgodovine in pa *dialektični* pristop k družbenemu dogajanju imata za praktično revolucionarno akcijo.

Toda, v zvezi s sodobnimi poizkusi, da bi Marxovo misel izprevrgli v nekakšno abstraktno, v bistvu buržoazno filozofsko antropologijo, in da bi boj za socializem izpremenili v nekakšno izvenzgodovinsko, razredno neopredeljeno, v bistvu spet buržoazno pridiganje humanizma, so tudi prizadevanja, da bi se kar najbolj razvrednotil Leninov, prav tako kakor Engelsov, prispevek k marksistični filozofiji. Tudi ta prizadevanja dejansko merijo dosti dalj: *na sam marksizem*, na njegovo dialektično, na materializmu temlječo teorijo in metodo, brez katerih si v sodobnem svetu res ne moremo predstavljati nobenega duhovnega napora, ki bi lahko veljal za *marksističnega*.

Ob tej priložnosti se ne nameravam obširneje zaustavljati pri nesmislih, kakršne nam je naš »čisti filozof« Ivan Urbančič natvezil v svojem spisu »Leninova ‚filozofija' ali imperializem«. Že naslov sam nam zbudi dvom o resnosti piščevih prizadevanj, ki bi jih lahko še najbolje označili z njegovim lastnim izrazom: intelektualno veriženje. Urbančiča, ki Leninovo delo »Materializem in empiriokriticizem« proglaša za »prav obupno revno knjigo«, predvsem zanima vprašanje, kaj se skriva pod tistim, kar on sam imenuje »vnanje plasti banalne Leninove zgolj razredno bojne ideologije«. »Premislek« ga pripelje do sklepa, da je »bistvo leninske dialektike volja do gospodovanja v njeni zahtevi po brezpogojnosti in brezmejnosti«, se pravi, »imperializem v izvornem pomenu te besede«. Pod imperializmom je treba razumeti gospodovanje v zelo različnem smislu, gospodovanje nad prirodo, gospodovanje nad ljudmi in človeškimi razmerji itd.[2]

Toda, med tem ko Urbančič pripisuje tako pojmovani imperializem vsemu dialektičnemu in historičnemu materializmu, »od Marxa in Engelsa do Lenina«, se je večina Leninovih kritikov pri nas odločila za drugačne prijeme. Ti prijemi sicer niso pretirano izvirni, so pa dovolj skupni našim »novim« interpretom Marxa in Lenina, pa naj se prištevajo k frankfurtsko-novoheglovski, freiburško-heideggerjevski ali h kaki drugi

[1] Lenin, Polnoe sobranie sočinenij, zv. 18, Moskva 1961, str. 12; Lenin, Materializem in empiriokriticizem, Ljubljana 1956., str. 9.

[2] Ivan Urbančič, Leninova »filozofija« ali imperializem, izd. Obzorja, Maribor 1971, str. 21 in 45.

šoli sodobne, večidel buržoazne »marksologije«. Gre predvsem za trganje Lenina od Marxa, za dokazovanje, da se Marxova »izvirna« misel bistveno loči od Leninove, kakor se menda loči tudi od Engelsove. Tudi to Leninovo »odtujevanje« od Marxa temelji na kopici samovoljnih konstrukcij, zlasti pa na nepoznavanju ali pačenju dejanskega razvoja marksistične filozofske misli od Marxa do Lenina. Tako je bilo, recimo, na mednarodnem znanstvenem posvetovanju »Lenin in sodobnost«, ki se je ob stoletnici Leninovega rojstva vršilo v Zagrebu, mogoče slišati tudi tole:

»Duhovni oče dialektičnega materializma je Engels, njegov napačni zgled in antipod pa je Heglov idealizem. Ko tedaj Lenin govori o Marxovem dialektičnem materializmu kot o filozofiji marksizma, ima pravzaprav v mislih Engelsa in njegove poizkuse, da bi nasproti Heglovemu idealizmu razvil sistem materializma in da bi s pomočjo Heglove dialektike ‚razvil' dialektiko prirode, človeške družbe in mišljenja.«

Potem sledi sklep: tudi Lenin »dialektično-materialistično prevrača Hegla«, tudi on je v tem pogledu »prav tako metafizičen in shematičen kakor so drugi dialektični materialisti našega stoletja«.[3]

Tu se pričenja povezovanje Lenina s Stalinom, čeprav se pisec pravkar navedenih stališč tega ni izrecno lotil. Toda, to povezovanje zelo jasno prihaja do izraza v predgovoru k zborniku razprav o »sodobnem jugoslovanskem marksizmu«, ki se je leta 1969 pojavil v nemški izdaji. Pisci teh razprav so filozofi, ki se zbirajo okrog revije »Praxis«, predgovor je napisal njen urednik Gajo Petrović, namen zbornika pa je, da seznani širšo svetovno javnost s prizadevanji »intelektualne avantgarde« v naši deželi, kakor to lahko beremo v reklamnem besedilu na ovitku nemške izdaje. Na istem ovitku lahko beremo tudi nedvomno resnico, da zbornik priča o duhovni povezanosti njegovih piscev z zahodnimi misleci in šolami, zlasti s personalizmom, s filozofijo eksistence in s »kritično teorijo« frankfurtske šole.

V tem predgovoru, ki ima naslov »Jugoslovanska filozofija in revija ‚Praxis'«, opozarja Gajo Petrović na to, da je leta 1959 prišlo na kongresu jugoslovanskih filozofov v Sarajevu do njihovega razcepa v dve skupini. Prva skupina je — po njegovih besedah — sicer zavrgla nekatere vidike stalinizma, zadržala pa je njegovo osnovno tolmačenje marksizma, »dijamat«, »teorijo odraza« itd. Druga skupina, skupina borcev za »avtentični«, »izvirni«, »ustvarjalni« marksizem, pa je zavrgla stalinizem v celoti, »vštevši nazore Engelsa in Lenina, zaradi katerih sta ji veljala kot soodgovorna za nastanek stalinizma«.[4]

V čem je Engelsova in Leninova soodgovornost za nastanek stalinizma?

V razpravi »Dialektični materializem in filozofija Karla Marxa«, priobčeni v zborniku njegovih del, ki je izšel v nemščini pod naslovom

---

[3] Ante Pažanin, Filozofija i politika u Lenjina, gl. zbornik »Lenjin izvan mitova«, zv. 1., Zagreb 1970., str. 94.

[4] Revolutionäre Praxis. Jugoslawischer Marxismus der Gegenwart, Freiburg 1969, str. 12.

»Proti avtoritarnemu marksizmu«, Gajo Petrović takole označuje povezanost Leninove in Stalinove misli:

»Pod nazivom ‚Marxova filozofija' pa dostikrat naletimo na pojmovanje, ki ga ustrezneje označujejo kot ‚dialektični materializem', na pojmovanje, ki so ga razvili Engels, Plehanov in Lenin, med obema svetovnima vojnama ga je dalje obdelala vrsta sovjetskih filozofov in končno ga je v poenostavljeni obliki kanoniziral Stalin«.[5]

V drugi knjigi, ki je pod naslovom »Filozofija in revolucija« izšla najprej v nemščini, leta 1973 pa v hrvaščini, nadaljuje Gajo Petrović svojo misel takole:

»‚Filozofija', kakor jo pojmuje Marx, ni ‚dialektični in historični materializem'. Glavne postavke dialektičnega materializma, kakor jih je zarisal Lenin, končno pa jih je formuliral Stalin, so nezdružljive z Marxom. Osnovna ‚ontološka' teza dialektičnega materializma, teza o primatu prirode v razmerju do duha, materije v razmerju do zavesti, prav tako kakor osnovna ‚spoznavno-teoretična' teza dijamata, teza, po kateri naša zavest odraža dejanskost, je v protislovju z osnovno mislijo Karla Marxa, z mislijo prakse. ‚Materialistična' teza dejansko počiva na dualistični predpostavki, na priznanju načelne delitve vsega obstoječega na duh in materijo, to pa je delitev, ki jo je Marx odločno zavračal. Za Marxa je bil duh mogoč samo kot človeški duh, človeka pa ni jemal kot kombinacijo materije in duha, marveč kot enotno bitje prakse. Glavni filozofski problem za Marxa ni bilo razmerje materije in duha, marveč razmerje človeka do sveta. Tudi teorija odraza, ki jemlje človeka kot pasivnega opazovalca objektivno danega, gotovega in od človeka neodvisnega sveta, je v nasprotju z Marxovim pojmovanjem človeka kot svobodnega in ustvarjalnega bitja, ki z lastnimi silami izpreminja ter ustvarja samega sebe in svoj svet.«[6]

Dovolj zanimivo je, kaj vse ima Gajo Petrović za stalinistično. Tako v omenjenem predgovoru k zborniku »Revolucionarna praksa« govori o stalinistični, shematski delitvi vseh filozofov na idealiste in materialiste, teh zadnjih pa na »metafizične« in edino prave, »dialektične« materialiste.[7] V svoji razpravi »Filozofija in socializem«, ki jo je napisal leta 1965, in pa v nedavno priobčenem spisu »Filozofija in socializem — še enkrat«, nastopa proti »stalinistični shemi, po kateri je socializem nižja faza komunizma, pri čemer se nižja in višja faza komunizma med seboj razlikujeta po vladajočem načelu delitve.«[8]

---

[5] Gajo Petrović, Wider den autoritären Marxismus, Frankfurt am Main 1967, str. 54.

[6] Gajo Petrović, Filozofija i revolucija. Modeli za jednu interpretaciju Marxa, Zagreb 1973, str. 201. Na hrbtu naslovne strani je označen tudi *naslov izvirnika*, ki je leta 1971 izšel v Reinbeku, v Rowohltovi založbi: Philosophie und Revolution. Modelle für eine Marx-Interpretation.

[7] Revolutionäre Praxis, str. 10.

[8] Gl. Praxis. 1973, st. 5—6, str. 611. Na to proglašanje Marxove »sheme« za stalinistično je opozoril že Radivoj Davidović, ko je nastopil na znanstvenem posvetovanju »Lenin in znanost«, ki je bilo konec januarja 1974 v Beogradu.

Tudi za to »stalinistično shemo« je po mnenju Gaja Petrovića predvsem odgovoren Lenin s svojim delom »Država in revolucija«, čeprav ima ta »shema« — kakor meni — svoje korenine tudi v Marxu samem, v njegovi »Kritiki gothskega programa«. Po Petrovićevem mnenju predstavlja ta »stalinistična shema« celo negacijo Marxovega nauka in njegovega bistva.[9] Za zdaj se ne bomo poglabljali v to, kako si to bistvo zamišljajo naši »avtentični marksisti«, »filozofi prakse« itd.

Znano je, da Marx in Lenin, prvi v »Kritiki gothskega programa«, drugi pa v spisu »Država in revolucija«, dokaj obširno razpravljata o dveh fazah komunizma. Govorita o prvi fazi, ki jo Lenin imenuje socialistično in ki jo označuje delitev po delu, in o drugi, višji fazi komunizma, v kateri bo visoka stopnja v razvoju produktivnih sil omogočila delitev po potrebah.

Gajo Petrović ne zanika potrebe po tem, da bi se delitev v socializmu razvijala od delitve po delu k delitvi po potrebah, pač pa se boji, da se katero koli od teh dveh načel ne bi »dvignilo nad *osnovno načelo socializma*, ki izhaja iz njegove narave kot zares človeške humanistične družbe, nad načelo, da je *družba toliko socialistična, kolikor odpira možnosti za svobodni ustvarjalni razvoj vsakega človeka.*«[10]

Niti Marx niti Lenin nista socializma, se pravi, nižje faze komunizma, nikoli imela za neko idealno »zares človeško humanistično družbo«. Nasprotno, Marx je v »Kritiki gothskega programa« poudarjal, praksa naših dni pa to nenehno in sila nazorno potrjuje, da tu ne gre za komunistično družbo, ki se je *razvila* na svojih lastnih temeljih, marveč narobe, za družbo gre, ki *izvira* iz kapitalistične družbe, in zategadelj v vsakem pogledu, ekonomskem, moralnem, duhovnem, še nosi na sebi pečat stare družbe, iz katere nedrij izhaja.[11] Kot *materialista* in *dialektika* sta Marx in Lenin šla od konkretnih zgodovinskih pogojev socializma, ne od abstraktnega človeka kot takšnega, marveč od konkretnega družbenega razreda, od delavskega razreda, od njegovega zgodovinskega interesa in ciljev, ki neogibno vključujejo tudi progresivno, *dejansko* osvobajanje človeške osebnosti. Za razliko od stališč, ki jih zastopajo »filozofi prakse«, ki neprestano govorijo o človeku kot »svobodnem bitju prakse«, Marx in Lenin nikoli nista bila mnenja, da je carstvo človeške svobode mogoče ločiti od carstva nujnosti kot njegove podlage, na kateri se edino lahko razcvete, se pravi, nista ga trgala od materialno-ekonomskih pogojev, ki omogočajo prehod iz nižje faze komunizma v višjo, kar hkrati pomeni nenehno in vsestransko razvijanje človeške osebnosti in njene svobode.[12]

---

[9] Gl. Praxis. 1965, št. 6, str. 875.

[10] Ibid.

[11] Marx-Engels, Werke zv. 19, Berlin 1962, str. 20.; Marx-Engels, Izbrana dela, zv. IV., Ljubljana 1968., str. 491—492.

[12] Prim. poglavje o trinitarni formuli v tretji knjigi Marxovega »Kapitala«, Marx-Engels, Werke, zv. 25, Berlin 1964, str. 828; Karl Marx, Kapital, zv. 3, Ljubljana 1973, str. 913—914.

Gaju Petroviću je vse to kajpak znano, toda v svojem nasprotovanju materializmu in materialistični dialektiki, v svoji kritiki »stalinistične sheme« o fazah komunizma, za katero je poleg Lenina napravil odgovornega tudi Marxa samega, je prišel do takšnega pojmovanja socializma, njegovega bistva in zgodovinskega mesta, za katero do neke mere veljajo besede iz Marxovega pisma Sorgeju z dne 19. oktobra 1877. V tem pismu Marx opozarja svojega prijatelja na »polzrele študente in premodre doktorje, ki bi radi dali socializmu ‚višji', ‚idealen' obrat, se pravi, mu nadomestili materialistično podlago (ki zahteva resen, objektiven študij, če kdo hoče na njej delovati) z moderno mitologijo in z njenimi boginjami pravičnosti, svobode, enakosti in bratstva.«[13]

Prav od te materialistične podlage, neogibno potrebne za sleherno zares znanstveno raziskovanje in revolucionarno izpreminjanje sodobnega sveta in človeka, skušajo Gajo Petrović in njegovi somišljeniki iz vrst »filozofov prakse« odtrgati Marxa in ves marksizem.

V zvezi z doslej rečenim bi rad opozoril na nekatere očitne netočnosti, ki jih prav lahko ugotovimo v stališčih Gaja Petrovića, pa tudi nekaterih drugih »avtentičnih marksistov« pri nas.

Prvič, Gajo Petrović trdi, da je Marx svojo filozofijo zasnoval na znanih »pariških rokopisih« iz leta 1844. ter z njo presegel tradicionalno protislovnost med materializmom in idealizmom. To je po njegovem mnenju izvirni, avtentični marksizem, od katerega sta se tako močno oddaljila Engels in Lenin.[14] Znano je, da je Marx zares presegel enostranosti starega materializma in idealizma, ampak ne v tem smislu, da bi zavračal materializem, marveč z njegovim nadaljnjim razvijanjem, z njegovim dviganjem na višjo stopnjo. V »Sveti družini« in zlasti v »Nemški ideologiji« je skupaj z Engelsom utemeljil novi, v bistvu *dialektični* materializem kot njun svetovni nazor. Od znanega pisma ruskemu kritiku P. V. Annenkovu iz leta 1846. in pa preko »Bede filozofije«, »Manifesta komunistične partije«, tja do »Kapitala« kot njegovega največjega, življenjskega dela, se pravi, skoraj skozi štiri desetletja se v Marxovih spisih in pismih nenehno izpričuje materialistična naravnanost njegove misli in zavestna privrženost materialistično zasnovani dialektični metodi. V tej smeri je Marx rastel kot mislec, znanstvenik in revolucionar. Ugleden slovenski marksist je ob neki priložnosti po pravici dejal, da bi dandanes malokdo kaj vedel o Marxu, če bi se njegovo delo končalo že pri »pariških rokopisih«. To kajpak ne pomeni, da lahko gremo mimo Marxovih zgodnejših del, brez katerih ne moremo razumeti te velike osebnosti, njenega duhovnega razvoja, ki hkrati pomeni porajanje marksizma. Toda, prav tako ne moremo mimo tistega, kar je Marx, recimo, v znanem predgovoru h »Kritiki politične ekonomije«, sam dejal

[13] Marx-Engels, Werke, zv. 34, Berlin 1966, str. 303.
[14] Gajo Petrović, Wider den autoritären Marxismus, str. 25.

o obračunavanju s svojo nekdanjo filozofsko vestjo in o dozorevanju znanstvenega, materialističnega pogleda na družbo in na človeka.[15]

Gajo Petrović pa gre mimo teh dejstev, ki neločljivo vežejo Marxa z Engelsom, kakor tudi z Leninom. Sicer nekje pravi, da se je »stari Marx« nekolikokrat imenoval materialista, vendar takoj doda: »Ali s tem opredeljuje svoje filozofsko stališče, ali bi prej lahko rekli, da s tem manjša vrednost tistega, kar je v njem novega?«[16] In na podlagi tega »novega« v Marxovem filozofskem stališču, na podlagi odlomkov iz nekaterih njegovih zgodnjih in najzgodnejših, se pravi, najstarejših del, dejansko skuša dokazati njegovo duhovno sorodnost s sodobnim eksistencialističnim in drugimi subjektivističnimi, anarhoindividualističnimi pojmovanji človeka in njegove prakse. Mimogrede rečeno: ko je Marx v »Nemški ideologiji« skupaj z Engelsom izrecno opozarjal Maksa Stirnerja na *materialistično*, nedogmatsko pojmovanje razmerja med mišljenjem in njegovimi dejanskimi predpostavkami, še ni bil toliko star. Bilo mu je komaj osemindvajset let.[17] V svojem konstruiranju »izvirne«, »avtentične« Marxove misli je Gajo Petrović nekoliko podoben Dušanu Pirjevcu, ki je nekoč, prav tako z odlomkom iz »pariških rokopisov« in povrhu še z očitnim Marxovim povzetkom neke Heglove misli, pripisoval Marxu stališča, ki jih je ta v »Nemški ideologiji« sila prepričljivo in duhovito pobijal pri pravkar omenjenem Maksu Stirnerju, predhodniku sodobnega eksistencializma in anarhizma.[18]

Drugič, niti Marx niti materialisti pred njim in za njim niso nikoli postavljali problema primarnosti prirode, materije kot vprašanja o razmerju med dvema substancama, obstoječima druga poleg druge, se pravi, dualistično. Duh je bil za Engelsa, Plehanova, Lenina — prav tako kakor za Marxa — zmerom samo človeški duh, manifestacija človeka kot največje mojstrovine prirode, kakor bi dejal Shakespeare. Na znanem Marxovem stališču iz sklepne besede k prvi knjigi »Kapitala«, da namreč »duhovno ni nič drugega kakor materialno, presajeno v človeško glavo

---

[15] Marx-Engels, Werke, zv. 13, Berlin 1961, str. 10.; Marx-Engels, Izbrana dela, zv. IV., str. 107.

[16] Gajo Petrović, Wider den autoritären Marxismus, str. 25.

[17] Marx-Engels, Werke, zv, 3, Berlin 1958, str. 419.

[18] Dušan Pirjevec, Še enkrat o človeški svobodni praksi in njeni utemeljenosti v niču (diskusijski prispevek na simpoziju »Aktualnost misli Hegla, Marxa, Engelsa, Lenina«, ki se je vršil v Ljubljani od 15. do 17. februarja 1971: gl. gradivo simpozija, str. 354). V tem svojem diskusijskem prispevku Pirjevec pravi: »Znano je, da je za Marxa človek bitje svobodne prakse, vendar pa to lahko je le, ker narava sama na sebi ni nič. Človek kot bitje svobodne prakse je torej to, kar je, samo če je narava sama po sebi nič, iz česar sledi, da je človek v svoji svobodni praksi utemeljen v niču.« Če bi bil Pirjevec bolj pazljivo prebral »pariške rokopise« in se poglobil v njihov smisel, bi upošteval tudi takšnale stališča: »To, da je človekovo fizično in duhovno življenje povezano z naravo, nima drugega smisla kakor da je narava povezana s samo seboj, kajti človek je del narave« (Marx-Engels, Werke, dopolnilni zvezek I, Berlin 1968, str. 516; Marx-Engels, Izbrana dela, 1. zvezek, Ljubljana 1969, str. 308). V »Nemški ideologiji« pa Marx in Engels zavračata Stirnerjevo stališče o utemeljenosti človeka v »niču« in ga imenujeta »sveto eskamotažo«. V tej zvezi pravita: »V oblikovanju nekega svojstva nastaja nekaj iz nečesa z nečim, nikakor pa ne prihaja, kakor v Heglovi Logiki, iz ničsar z ničemer k ničemur« (Marx-Engels, Werke, zv. 3, str. 133).

in v njej predelano«, je slejkoprej stal tudi Lenin v svojih spisih in zapiskih od »Materializma in empiriokriticizma« do »Filozofskih zvezkov«. To je bil vsekakor za oba temeljni filozofski problem, ob katerem se materialisti razhajajo z idealisti.

Pravkar navedene Marxove misli o duhovnem kot o izrazu materialnega, ali pa o tem, da je treba Heglovo dialektiko postaviti z glave na noge, se pravi, na materialistično podlago, so našim »avtentičnim marksistom« in »filozofom prakse« očitno močno napoti. In vendar jih vse skupaj najdemo v omenjeni sklepni besedi h »Kapitalu«.[19] V vrsti marksoloških razprav in del o zgodovini marksizma lahko naletimo na prizadevanja, da bi se te Marxove misli in stališča razvrednotila in da bi jim pripisali povsem naključen značaj ali pa jih kratkomalo proglasili za ostanek starega, metafizičnega materializma, za dediščino 18. stoletja, za »ne ravno najsrečnejše in sila poenostavljene formulacije«, s katerimi da je sam Marx prispeval k pojmovanju njegove materialistične koncepcije na klasični, predmarksovski način.[20] Treba je dodati, da se očitek »starega, metafizičnega materializma«, ki to pot gre neposredno na Marxov račun, redno ponavlja, kadar gre za kritiko Engelsa, Plehanova in Lenina, njihovega materialističnega pojmovanja prirode in družbe.[21]

Tretjič, popolnoma samovoljna je trditev, da dialektično materialistična teorija odraza gleda na človeka kot na pasivnega opazovalca objektivno danega in od njega neodvisnega sveta. Marx je — prav tako kakor Engels in Lenin — zelo pogosto govoril o odražanju objektivnega sveta, prirode in družbe, v človekovi zavesti, pa naj je šlo za religiozno, moralno ali kako drugo obliko te zavesti. Samo človek, ki mu manjka smisel za dialektiko življenja, lahko teorijo odraza, ki je neločljivo povezana z materialističnim pojmovanjem sveta, postavlja nasproti pojmovanju človeka kot »bitja prakse«, se pravi, kot dejavnega, ustvarjalnega bitja.

Ko to pravimo, imamo v mislih Marxovo dialektično-materialistično pojmovanje, ne pa stalinističnega poenostavljanja in dogmatiziranja, za katero Gajo Petrović povsem neupravičeno dela soodgovorna Engelsa in Lenina.

Nobenega dvoma ni, da je Marx, prav tako pa tudi Lenin, v vsem svojem življenju misleca in revolucionarja posvečal vso pozornost človeku kot dejavnemu bitju, ki nenehno učinkuje na svet okrog sebe in ga izpreminja v skladu z zavestno postavljenimi smotri, izpreminjajoč s tem

---

[19] Marx-Engels, Werke, zv. 23, Berlin 1962, str. 27; Karl Marx, Kapital, prvi zvezek, Ljubljana 1961, str. 22.

[20] Prim. Predrag Vranicki, Historija marksizma, 1. knjiga, Zagreb 1971, str. 127.

[21] Ibid., str. 349: »Marx je s svojo koncepcijo človeka kot bitja prakse presegel to dotedanjo materialistično enostranost, poudarjajoč ‚humanizacijo' prirode, človečnost prirode in zgodovine. Marxovo stališče je transformacija prirodne in družbene dejanskosti, kar ne tvori samo podlage človekove zgodovine, marveč tudi njegove spoznave. Potemtakem je Lenin, ostajajoč v omenjenih okvirih, še zmerom izhajal iz klasične materialistične koncepcije razmerja med subjektom in objektom, ne pa od prakse kot osnovnega in bistvenega obzorja marksistične interpretacije človeka in pa spoznave.«

tudi samega sebe. Toda niti za Marxa niti za Lenina ni to nikoli pomenilo, da je treba zanikati prioriteto vnanje prirode, njeno primarnost v razmerju do človeka in njegove zavesti. Nasprotno, priznavanje takšne prioritete je bilo za oba najosnovnejša predpostavka materialističnega mišljenja, ki jo potrjuje vsa pozitivna znanost o prirodi in o človeku.

Dejali smo že, da niti za Marxa, kakor tudi ne za Lenina, ni bilo carstvo svobode nekaj, kar bi bilo ločeno od carstva nujnosti, nekaj neopredeljenega in neopredeljivega, nekaj, kar je zgrajeno na »niču«. Znano je, da je Marx že v svojih zgodnejših delih, zlasti pa od »Nemške ideologije« dalje, opozarjal na to, da ljudje sicer sami delajo svojo zgodovino, da pa je ne delajo v pogojih, ki so si jih sami izbrali, marveč v okoliščinah in pogojih, ki so jih ustvarili prejšnji rodovi in ki za človeka zmerom pomenijo nekaj primarnega, objektivno obstoječega, se pravi, pomenijo mu izhodišča njegove lastne praktične dejavnosti. To primarno, objektivno, naprej dano, skriva v sebi notranje razvojne tendence in realne možnosti za svoje progresivno preseganje. Toda, v procesu svoje praktične dejavnosti in v svojih prizadevanjih, da bi presegel obstoječe, mora človek zmerom globlje spoznavati te tendence in možnosti. Od začetkov njegovega zavestnega bivanja kot »bitja prakse« se te tendence in možnosti več ali manj pravilno, dostikrat tudi zelo nepravilno, *odražajo* v njegovi zavesti. In prav praksa je tista, ki jo je Marx v svojih tezah o Feuerbachu postavil kot kriterij, kot merilo dejanskosti, moči in tostranosti človekovega mišljenja. S tem je tudi jasno poudaril svoje pojmovanje razmerja med teoretičnim mišljenjem in praktično dejavnostjo, s katero človek neposredno izpreminja svet. To pojmovanje se v ničemer bistvenem ne loči od Leninovega, zelo pa se loči od tiste anarhoidne absolutizacije človeka kot »svobodnega bitja prakse«, ki je značilna za večji del »filozofov prakse«, ne glede na nekatere nedoslednosti in razlike, ki jih v tem pogledu lahko pri njih ugotovimo.

Dialektika življenja, dialektika svobode, zasnovane na nujnosti, je očitno dokaj tuja našim današnjim kritikom Lenina (in v tej zvezi tudi Marxa), kritikom, ki vsako priznavanje in poudarjanje objektivnih zakonitosti v prirodi in družbi proglašajo za »ontologiziranje«. Temu nasproti dostikrat postavljajo precej abstraktne filozofske »premisleke« o človeku nasploh, o njegovi svobodi, o odtujitvi itd. Zavračajoč misel o objektivni dialektiki dogajanja v prirodi in v družbi morajo kajpak neogibno zavreči vse *materialistične osnove* marksistične filozofije, ves *dialektični* materializem. Tako se tudi dejansko godi.

Pri očitnih netočnostih v nekaterih izvajanjih Gaja Petrovića sem se zato nekoliko zadržal, ker ta izvajanja v dokaj strnjeni obliki posredujejo tudi nazore, ki jih ima širši krog naših filozofov o Leninu in o njegovi filozofski misli, kakor tudi o filozofiji marksizma nasploh. Ti nazori se ne omejujejo samo na krog zagrebške revije »Praxis«. Nanje naletimo tudi v drugih revijah, tako v Ljubljani kakor v Beogradu in drugod. Vse to je sestavni del prizadevanj, ki jih pri nas lahko spremljamo vsaj

dve desetletji, od Djilasa sem, ki pa so žal samo od časa do časa naletela na resnejši kritični odpor. Gre za prizadevanja, da bi pod plaščem boja proti stalinizmu dejansko zavrgli ves marksizem, ne le Engelsa, Plehanova in Lenina, marveč navsezadnje ali, bolje rečeno, *predvsem* Marxa samega, ga iz glasnika revolucionarnega proletariata izpremenili v filozofa-antropologa, humanista-naturalista, skratka, v abstraktnega misleca, sprejemljivega za večji del sodobne buržoazne filozofije.

Takšna prizadevanja naletijo na odmev tudi v tujini, kateri se naši »avtentični marksisti« predstavljajo kot glavni nosilci marksistične misli v Jugoslaviji. Revija »Praxis« se proglaša za »internacionalni organ antistalinizma in ustvarjalnega marksizma«.[22] Med tem ko po eni plati nazore naših »filozofov prakse« in »avtentičnih marksistov« sprejemajo njihovi inozemski somišljeniki z odobravanjem, pa je po drugi plati na račun teh nazorov dokaj kritičnih opazk, ki so v filozofskem pogledu lahko tudi povsem upravičene, vendar se včasih zlivajo v tendenciozen in nesprejemljiv zaključek, da tu pravzaprav gre za filozofski izraz našega samoupravnega sistema.[23]

Še dosti vprašanj je, ki bi jih bilo treba v zvezi z raznimi »novimi« interpretacijami Lenina obširneje in kritično obdelati. Naj omenim, kako nekateri interpreti pri nas na lahko in brez potrebnega smisla za zgodovinsko analizo tolmačijo Leninovo vlogo v času Druge internacionale kot njegovo pripadnost socialno demokratski ortodoksiji, pri čemer mu očitajo, da je v tem duhu reševal nekatera zelo bistvena vprašanja, recimo, vprašanje notranje partijske graditve, vloge inteligence v revolucionarnem delavskem gibanju itd. [24] Naj omenim še podcenjevanje Leninovega prispevka k marksistični analizi birokracije in birokratizma, pri čemer mu očitajo, da se je teh vprašanj loteval preveč poenostavljeno in formalistično, da je njegov program boja proti birokratizmu večkrat dokaj blizu programu izpopolnjevanja birokratske vladavine itd.[25] Znano pa je, da je Lenin zelo globoko segel k družbenim koreninam birokratizma, poudarjajoč zgodovinski pomen, ki ga v boju z birokratizmom ima progresivno uresničevanje samoupravljanja delovnih ljudi.[26] Leninovi kritiki bi v tej zvezi očitno radi zmanjšali njegovo pionirsko vlogo v postavljanju in konkretnem reševanju teh vprašanj.

Vsestransko in kritično soočanje s temi problemi našega idejnopolitičnega življenja pomeni predvsem obrambo tistih prizadevanj jugo-

[22] Gl. predgovor k zborniku »Revolutionäre Praxis«, str. 8.

[23] Gl. vzhodnonemško revijo »Deutsche Zeitschrift für Philosophie«, članek A. Kosinga v št. 2, letnik 1972, in pa članek Bauermanna in Rötscherja v št. 1, letnik 1973.

[24] Gl. sestavek »Karl Korsch in njegova kritika kautskyjanstva«, ki ga je dr. Božidar Debenjak napisal kot sklepno besedo h knjigi K. Korscha »Materialistično pojmovanje zgodovine«, izd. Mladinska knjiga, Ljubljana 1972, str. 128—129.

[25] Gajo Petrović, »Bürokratischer Sozialismus«, Praxis, internacionalna izdaja 1971, št. 3—4, str. 491.

[26] Prim. Leninov govor o načrtu programa boljševiške partije na njenem VIII. kongresu, leta 1919, Polnoe sobranie sočinenij, zv. 38, Moskva 1963, str. 170—171.

slovanske marksistične misli, ki so v zadnjih desetletjih dala že marsikatero zgodovinsko pobudo v boju za oblikovanje novih, socialističnih razmerij med delovnimi ljudmi. Ta prizadevanja so bila zmerom toliko učinkovitejša, kolikor trdneje so temeljila na Marxovem in Leninovem teoretičnem in metodološkem izročilu, ki predstavlja dragoceno napotilo za raziskovanje razmerij v naši družbeni strukturi, med njeno materialno-ekonomsko podlago in vrhnjo pravno-politično stavbo, za raziskovanje duhovnega ozračja v tej družbi, ozračja, v katerem prihajajo do izraza vse protislovnosti socialistične graditve, in končno, za progresivno, revolucionarno reševanje in preseganje teh protislovnosti.